

проблеми взаємостосунків з окупантами / В. О. Шайкан // Записки історичного факультету (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова). – Одеса, 2006. – Вип. 15. – С. 204–215.

Rekotov P.V. Role of religious factor in implementation of occupation regime in Ukraine (1941-1944). The article highlights the problem of the religious factor role in the implementation of the occupation regime in Ukraine, it's shown the occupation regime value and dependence of the occupation regime on the functions and role of religion in society, it is determined that the use of religious factor and religious consciousness of the Ukrainian people by occupying governance is due to purposes of war, as the purposes and the nature of occupation regime.

It was confirmed that the instructions of the top leadership of the Third Reich, the normative documents of the Main Directorate of Reich Security, the Ministry of Occupied Eastern Regions, military and civil administrative authorities on the territory of Ukraine, presupposed "effective" control over religious organizations, categorical prohibition of political activity, division according to territorial and national characteristics, Maximum use of religious organizations to facilitate the implementation of occupation Policy.

Keywords: *occupation, occupation regime, occupation policy, functions of religion, religious factor.*

Надійшла до редакції 27.06.2017

Самотуга А.В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.4

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК «СУСПІЛЬНИЙ ДОГОВІР»: НОТАТКИ ДО НАУКОВОЇ ДИСКУСІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЇЇ РОЗРОБКИ, ПРИЙНЯТТЯ ТА ВНЕСЕННЯ ДО НЕЇ ЗМІН

Викладено авторські міркування щодо доцільності виокремлення такої ознаки Конституції України, як суспільний договір на підставі аналізу процесів її розробки, прийняття та внесення змін. Наголошено на таких складових характеристиках суспільного договору, як його суб'єктах, предметі та передумовах формування. Зроблено висновок, що чинна Конституція України є не суспільним, а політико-правовим договором, що має здебільшого ознаки компромісу владних еліт і центрів влади – Президента і Парламенту.

Ключові слова: *суспільний договір, конституція, розробка, прийняття, внесення змін, суб'єкти договору.*

Постановка проблеми. Відзначення минулого року 20-річчя Конституції України актуалізувало публічні дискусії та наукові пошуки довкола проблем, що постійно виникають з часу прийняття цього установчого акта дер-

жави. Поміж таких усталених юридичних характеристик Конституції, як «основний закон держави», «вища юридична сила», «пряма дія норм», «підвищена стабільність», «особливий порядок прийняття та внесення змін», останніми роками фахівцями все частіше додається така її ознака, як «суспільний договір».

Більше того, не припиняються заклики, що країні потрібні нові чіткі правила гри, а отже, новий суспільний договір, нова Конституція та й, узагалі, перезавантаження держави на основі нової якості відносин між громадянами та владою. Особливо після Революції гідності, у час, коли країна воює за свою незалежність, після спроб запустити серйозні структурні реформи, причиною невдач яких часто є тягарі минулого, що мов баласт гальмують поступ уперед. А ще Конституція 1996 року як продукт компромісу еліт, старої посткомуністичної та нової націонал-демократичної, більше не відповідає на запит часу й суспільства, навіть незважаючи на внесені в неї правки, а отже, не може забезпечити успішний розвиток держави. Її необхідно переписати, а краще створити з нуля, запустивши новий конституційний процес, скликавши, як пропонують деякі активісти, конституційну асамблею за участю найкращих умів суспільства. Адже саме через відсутність власних правил гри й вимушеність балансувати в нав'язаній парадигмі всі зусилля спільності закінчуються крахом... [7].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання юридичної характеристики та класифікації конституції неодмінно ставало предметом досліджень українських фахівців – теоретиків права та конституціоналістів. Загалом серед них варті уваги праці М.І. Козюбри, А.Р. Крусян, М.П. Орзіха, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, Ю.М. Тодики, О.Ф. Фрицького та ін. Особливий акцент на ролі суспільного договору як складаючої конституційного процесу зроблено у публікаціях та міркуваннях М.І. Ставнійчук, В.М. Шаповала й В.І. Шишкіна. Втім у них бракує ґрунтовного ретроспективного огляду чинників, які б визначали основний закон держави саме як суспільний договір.

Мета статті: зважаючи на особливості розробки, прийняття та внесення змін до конституції, визначити складові що характеризують її, зокрема, як суспільний договір.

Виклад основного матеріалу. Від часів древньогрецького софіста Протагора, який зазначав, що ніхто не є абсолютно самодостатнім і що люди пов'язані між собою взаємним співробітництвом, і до філософів Просвітництва та часів Реформації, а надалі до морального і раціонального імперативів Канта, що в основному окреслили основні системні складові суспільного договору (можна продовжити цей ряд до сьогодення) – здавна і донині суспільний договір як основа сучасного буття держави, суспільства та окремих його складових є тим, без чого, по суті, не може бути ані держави, ані суспільства, ані економіки. Не дивно, що необхідність укладення в Україні нового суспільного договору стала в навколополітичних колах не лише своєрідною мантрою, а й ідеєю фікс [4].

Звертаючись до напрацювань історії політико-правових учень, на сьогодні дослідниками виокремлюються різні теорії суспільного договору, але можна говорити і про суспільний договір загалом, у сенсі ідеї. Термін «суспільний договір» позначає змістовне зрушення в еволюції соціальності, хоча і пов'язане етимологічно з формуванням індустріального суспільства, проте «перевідкрите» наприкінці ХХ ст. в умовах глобальних трансформацій сучасного соціуму. Отже, сформовано такі провідні напрями: 1) західноєвропейська договірна теорія походження держави як ідеологічна основа боротьби з абсолютистською феодальною монархією (Т. Гроцій), концептуалізована у теорію природного права, з подальшими інтерпретаціями від авторитарної (чи консервативно-охоронної) (Т. Гобс) до революційно-демократичної (Ж.-Ж. Руссо); 2) суспільний договір як правове обґрунтування легітимності ліберальної монархії (Дж. Локк); 3) рецепція суспільного договору в німецьких ліберально-демократичних проектах, зокрема в ідеї «вічного миру» (І. Кант); 4) утилітаристський англо-американський варіант теорії суспільного договору (Дж. Лібберн, Дж. Мільтон, Т. Пейн); 5) постіндустріальні теорії суспільного договору крізь призму розвитку інформаційного суспільства (Г. Мюрдаль, Д. Бел, М. Кастельс); 6) суспільний договір в умовах глобальних трансформацій сучасного соціуму (І. Валлерстайн, В. Іноземцев, У. Бек); 7) дискурс-етичне обґрунтування «нового» суспільного договору (К.-О. Апель, Ю. Габермас, А. Єрмоленко) [3, с. 151-152].

Далі цитований нами автор робить висновок, що суспільний договір як теорія не властивий архаїчним суспільствам, а сама його поява хронологічно та сутнісно пов'язана насамперед із безпрецедентним процесом у духовній культурі людства, який К. Ясперс визначив як «осьовий час». Тобто фактичними передумовами виникнення суспільного договору є становлення «стратифікованого суспільства високих культур» (Н. Луман) із складною соціальною структурою, державно-політичною організацією та розвиненою раціоналістичною традицією у філософській і суспільно-політичній думці [3, с. 158].

Інші автори, з точки зору соціально-економічних відносин, вважають, що класичне розуміння суспільного договору (контракту) передбачає існування певної угоди щодо створення політичного співтовариства, формування конституції та зводу інших законів, які забезпечують існування цього співтовариства. Ця філософська теза була практично реалізована у послідовних концепціях соціальної держави, соціальної правової держави, держави загального добробуту та ліберальної соціальної держави. На сучасному етапі держава розглядається як механізм розв'язання протиріч між ринковими настановами та соціальними цілями. Державний патерналізм у соціальній сфері трансформується у примат соціально-орієнтованого ринкового господарства, вільного від утриманства. Адже протягом «радянського» періоду розвитку вітчизняного суспільства в Україні формувалася модель патерналістського суспільного договору: мінімізація відповідальності суспільства за прийняття рішень компенсувалося системою гарантій держави в усіх сферах життя – від виробництва та розподілу матеріальних благ до соціального забезпечення.

Події кінця ХХ сторіччя нанесли нищівного удару по існуючій суспільній системі. Планові принципи функціонування пострадянських економік швидко трансформувалися у ринкові, а суспільні очікування широкого загалу майже не змінилися. Попередня «радянська» модель договору руйнувалася з кожним роком, а підґрунтя для нової угоди (через надзначну інертність суспільства) не створювалося. Тут пропонується погодитися з висновком О. Аузана, що практична значущість суспільного договору може бути усвідомлена тільки за умов виникнення солідарності імущих та самодостатніх громадян. Коли досить значна частка населення відчує, що досягла достатнього добробуту, який може втратити, – тільки тоді може виникнути розуміння самоцінності власних прав, а отже, і усвідомлення необхідності відстоювання власних інтересів. На жаль, стратифікаційні процеси трансформаційного періоду призвели до значного майнового розшарування пострадянського суспільства з перевагою найменш забезпечених прошарків. Ця переважаюча частка суспільства зажадає від держави тільки патерналістського підходу і не здатна відстоювати свої інтереси. Надмала група найбільш заможних громадян асоційована з владою сукупністю формальних та неформальних відносин, а отже, взагалі не потребує додаткових угод [1, с. 90-91].

У відповідь на зростаючий дискурс, відомий український правник В.І. Шишкін з цього приводу аргументує: хто з ким у такому разі повинен домовлятися? Тобто хто є сторонами, або суб'єктами суспільного договору. Маємо тут три підходи. Перший — люди домовляються між собою про повноваження, владу та ін., що зазвичай це реалізовується через референдум. Другий — влада домовляється з людьми, тобто влада дарувала Конституцію і народ із цим погоджувався. Влада має на це право, адже обрана народом і є її представницьким органом. Третя форма — влада домовляється між собою. Це найгірший тип договору. Там народ узагалі випав: парламент домовляється з президентом, як вони щось ділять. Це і є Конституційний договір (йдеться про договір 1995 р. між Президентом та Верховною Радою України, який іще називали малою конституцією) [2].

Отже, нам необхідно здійснити розвідку саме зі стадії розробки проектів основного закону та характеристики її учасників.

Так, станом на кінець 1980-х рр. в Україні, незважаючи на перебудову, діяла Конституція УРСР 1978 року з усіма супутніми наслідками: починаючи від «ідей наукового комунізму», закінчуючи керівною роллю КПРС і перевагою законів СРСР над республіканськими. У 1990 р. відбулися перші порівняно демократичні вибори до Верховної Ради УРСР. Незважаючи на те що більшість сформували лояльні до комуністів депутати (так звана група-239), серйозне представництво в парламенті дістали також опозиціонери, які сформували Народну раду (на жаль, представники лише гуманітарної інтелігенції – вихідці з аграрних Західного та Центрального регіонів України).

Досить цікаво прослідкувати саму історію українського суспільного договору, вірніше того, що під ним весь час мається на увазі. Народжений як відповідь на невдалий путч ГКЧП 19 серпня 1991 року, український суспіль-

ний договір був продовженням перебудовного договору радянських часів (а в певному сенсі і доперебудовного), котрий, якщо сформулювати однією фразою, полягав у тому, що еліта робила вигляд, що керує державою і оплачує народу його роботу, а народ робив вигляд, що працює і сприймає радянське буття як істинне. Перебудовний договір був доповнений кількома тезами, починаючи від того, що все, що не заборонено – дозволено, та закінчуючи де-факто утвердженням суверенності громадян над своїм приватним життям, чого не було за всіх попередніх часів Радянського Союзу [4].

Тогочасний стан українського суспільства можна охарактеризувати, як посткомуністичний, постімперський, посттоталітарний та постгеноцидний, який не міг априорі мати усталених політичних та правових традицій і культури, незважаючи на появу невеликого прошарку дрібних власників та підприємців. Наприклад, не існувало як нині розвинутої мережі неурядових громадських організацій юридичного профілю. Звідси, народ не міг брати безпосередню участь у розробці проектів конституції, віддавши цю справу в руки обраних представників – парламентарів, які уособлювали строкатість політичної палітри України, і що гірше – за чітким географічним поділом «захід-схід». Хоча самій вже прийнятій Конституції України з формальної точки зору надавалася схвальна оцінка світовою юридичною спільнотою.

Адже чинну українську Конституцію 1996 року розробляли не останні фахівці в галузі права. Сам по собі цей механізм, на думку не лише вітчизняних юристів, досить досконалий і потенційно ефективний. Пастка в тому, що вона як така — це лише інструмент реалізації суспільної згоди, якої, як відомо, ще немає. Для того щоб перетворити розлогий текст на Закон із великої літери, заради якого не шкода світу, потрібна впевненість кожного залученого до процесу, що решта залучених (в ідеалі всі сорок із чимось мільйонів) виконуватиме ті самі правила. Для початку доведеться дочекатися, доки еліти — лише якихось кілька тисяч — домовляться між собою виконувати правила, які самі розробили [6].

Як зазначає В.М. Шаповал, прийняття Конституції України 1996 р. ознаменувало завершення етапу розвитку сучасної української держави, який характеризувався збереженням значних елементів від радянської влади у поєднанні із запозиченнями частини здобутків світового конституціоналізму, та початок нового етапу, який можна умовно позначити невідомо ким сформульованою і повторюваною, як мантра, тезою, що "наша Конституція — одна з найкращих у Європі". Але така оцінка — очевидне перебільшення, адже елементи від радянської влади наявні і в її тексті, а запозичені здобутки конституціоналізму нерідко компрометуються їх перекрученнями. Крім того, ці здобутки можуть не відповідати стану суспільства, випереджаючи його розвиток. Наприклад, важко співвіднести з реальністю визначення України як соціальної і правової держави.

До показових елементів від радянської влади, далі стверджує автор, належать запити народних депутатів, адресатами яких є, зокрема, керівники всіх підприємств, включно з приватними, розміщеними на території України.

Ці запити, що не мають аналогів в інших країнах, відображають гіпертрофоване бачення статусу народного депутата і не узгоджуються з ідеологією парламентаризму. Наявність у Конституції України 1996 р. таких елементів значною мірою була зумовлена якістю персонального складу Верховної Ради, яка її прийняла, політичною і ментальною строкатістю цього складу [10].

Крім того, сам текст чинної Конституції України не містить такого її визначення, як «суспільний договір», тоді як у кількох її статтях закріплено словосполучення, як от: «суспільне життя» (ст. ст. 10, 15), «суспільна необхідність» (ст. 41), «суспільні потреби» (ст. 43), «суспільний інтерес» (ст. 89), «суспільне багатство» (ст. 95), які виглядають здебільшого декларативно та абстрактно. Та й деякі положення, взагалі, є результатом компромісу між поляризованими політичними течіями: мовне питання (ст. 10), об'єкти права власності українського народу (ст. 13) та ін. [5]

Таким чином, про конституцію як суспільний договір, як наголошує В.М. Шаповал, можна говорити виключно у контексті порядку її розробки і прийняття. Якості суспільного договору новій редакції або новому Основному Закону забезпечуватимуть відкритий характер процесу відповідного реформування на всіх його стадіях, створення можливостей реальної участі в цьому процесі активних громадян та громадських організацій, досить щира поведінка державних посадовців і тих, хто має намір замінити їх собою. Якості суспільного договору відповідним актам забезпечуватиме їх затвердження на демократичному референдумі. Припустимі й розробка та попереднє схвалення нової редакції чи нової Конституції спеціально обраними установчими зборами з наступним затвердженням на референдумі. У такий спосіб забезпечується найвищий рівень легітимності, але з різних причин його використання видається не дуже реальним. Як зазначалося, Верховна Рада може створити нову редакцію, але це видається ще менш реальним, а можливий результат зі зрозумілих причин може мати відносну легітимність [10].

Розуміння деяким дослідниками суспільної угоди передбачає активу роль, зокрема, бізнесу та його соціальну відповідальність відносно держави та населення. М. Портер та М. Креймер у сформульованій ними концепції «створення спільної цінності – CSV» акцентували увагу на необхідності формування бізнесом «правильного» прибутку – прибутку, спрямованого на створення соціальних переваг. Вихідним положенням є переплетіння конкурентоздатності фірми та «здоров'я» суспільства. Бізнес потребує успішне суспільство не тільки для формування попиту на продукцію, але й для створення суспільних активів та сприятливих умов для свого функціонування. Суспільству потрібні успішні компанії для створення робочих місць та забезпечення добробуту громадян [1, с. 92]. Стратегія формування соціального контракту (договору) в Україні повинна мати інверсний характер: інспіруватися державою та соціально відповідальним бізнесом [1, с. 93]. На наш погляд, реалізація подібної тези сягає не найближчого майбутнього, заважаючи на відсутність сформованого політично відповідального й національно свідомого середнього класу.

Інший фахівець-конституціоналіст, М.І. Ставнічук, стверджує, що попри 25 років незалежності, досі не припиняється боротьба двох світоглядних систем, які уособлюють минуле і майбутнє. Перша — пострадянський вектор, який, на жаль, нікуди не зник за ці роки. Друга — Україна модерна: сучасна інноваційна модель ефективного розвитку, що забезпечує не лише виживання, а й сталі перспективи не тільки для "еліт", а й для народу. Нині ця боротьба між минулим і майбутнім загострилася як ніколи. І в українських умовах вона має свою особливість. У більшості країн, що мали подібні світоглядні конфлікти, місію просування прогресивних сучасних моделей розвитку суспільства і держави, як правило, виконувала політична еліта. В Україні ж цю функцію взяв на себе народ. Уже не вперше доводиться констатувати: українське суспільство у баченні пріоритетів і в суспільних практиках значно випередило політикум [9].

У конституційному праві заведено вважати, як наголошує далі автор, що Конституція функціонує в трьох іпостасях: як суспільно-правовий договір, як основа правової системи і, нарешті, як акт прямої дії. Це не набір теоретичних постулатів, у чому намагаються нині переконати суспільство, а живий правовий механізм, на основі якого, власне, повинна функціонувати передусім сама влада. Якщо ж вона вважає за можливе й потрібне функціонувати поза межами Конституції, тобто сама виходить із системи координат існування держави, то фактично стає непотрібною ані суспільству, ані державі! Це і є той політичний дефолт [9].

Отже, ідея конституції як суспільного договору має досить давню історію. Є й сучасні трактування цієї ідеї, але покладене в їх основу поняття суспільного договору виглядає абстракцією. При цьому прийняті у пострадянських, і не тільки, країнах конституції нерідко є результатом неопублічних домовленостей між політиками для реалізації інтересів, не обов'язково адекватних суспільному інтересу. На підтвердження можна згадати політичний контекст, у якому здійснювалися різні "корекції" нашого Основного Закону. До того ж його проект розглядався у Верховній Раді в режимі обмінів щодо низки важливих положень. Звідси риторичним є запитання, чи було прийняття Конституції України 1996 р. укладенням суспільного договору, а внесення до неї змін — коригуванням такого договору.

Революція Гідності загострила питання укладення суспільного договору у формі нової Конституції України або нової редакції чинної. Однак ще до початку процесу комплексного реформування Основного Закону необхідно вирішити, що є юридично коректним і політично кращим — нова редакція чи новий Основний Закон. Про можливість прийняття нової редакції або нової Конституції України йдеться у кількох, хоча й неоднозначних, рішеннях Конституційного суду, і це означає, що нездоланих правових перешкод для відповідного процесу немає. При цьому Верховна Рада не має повноважень приймати нову Конституцію, хоча може створити нову редакцію чинної шляхом прийняття двох законів про внесення до неї змін, один з яких стосуватиметься I, III і XIII розділів, а другий — інших її розділів.

Тому вибір форми ревізії Основного Закону перебуває у площині суспільно зваженої доцільності. З одного боку, прийняття нової редакції Основного Закону може означати наголос на наступництві в нашій сучасній державності, на збереженні проголошених конституційних цінностей, на цілісності державної території, що існує від набуття незалежності. З іншого боку, прийняття нової Конституції в ідеалі має означати новий старт у суспільному розвитку і в державному будівництві. Проте треба не просто проголосити, наприклад, "третю" або "четверту" республіку, а справді стартувати [7].

Ще 2013 р. відомий український конституціоналіст, один із авторів тексту Конституції, В.Л. Мусіяка зазначав, що ідея "суспільного договору" продукується владою і, природно, — в інтересах влади за схемою: ми складемо "Конституцію-договір", влаштуємо референдум, на якому ви скріпите його власною волею через урни. Чим не октройована (дарована) Конституція? Духовна особистість української нації (громадяни України всіх національностей) має всі підстави вважати себе зневаженою і приниженою такою пропозицією: неприйнятність механізму фактичного позбавлення народу його статусу суверена очевидна.

Натомість справжній "суспільний договір" матиме місце, коли в Конституції будуть чітко виражені умови суверена про доступ до управління державою. Вибори до парламенту, президента та інших суб'єктів влади повинні бути своєрідним конкурсом на участь у договорі. Конституція виступатиме як "суспільний договір" лише тоді, коли вона буде підготовлена й ухвалена органом, сформованим для виконання цього завдання безпосередньо народом. Конституційна асамблея, на переконання В.Л. Мусіяки, не є таким органом [8].

Повертаючись до формальних віх переформатування суспільного договору, як стверджують деякі публіцисти, можна відмітити 1996 рік як вдалу спробу самоорганізації і змови еліт для видання нової Конституції. Звідси, як зауважували автори ще 2009 р., є три головних сценарії, в рамках котрих Україна спроможна укласти новий суспільний договір і вийти із мультикризи, котра включає зовнішню фінансово-економічну кризу, низку другорядних внутрішніх криз та глобальну внутрішню кризу переходу від епохи аналізу до епохи синтезу.

Перший сценарій, котрий на той час фактично демонстрували всі головні політичні сили, є аналіз консервації. Фактично підходи усіх існуючих на той час політичних сторін, що призводять до замороження і перечікування кризи веде незворотно до катастрофічно-революційного розв'язання. І тому автор був упевнений, що консервативні сценарії не будуть реалізовані вповні.

Другий великий сценарій полягав у тому, що українські еліти, усвідомивши всю глибину кризи, ініціюють створення центрів суспільно-політичної й економічної реформації та ініціюють заміщення інституцій і, принаймні, виконавчих еліт на нові еліти, що відповідають епосі синтезу. Але беручи до уваги, що на той час після майже двох десятилітньої епохи аналізу (розпаду) суспільна і передусім ідейно-інтелектуальна складова суспільства сильно ослаблена (особливо в інструментально-інжинірінговому сенсі), а нинішні

завдання є принципово відмінними від попередніх, еліти України або ж не встигнуть, або не зуміють мобілізувати усі свої ресурси для виконання цього завдання. Або ж і те й інше вкупі.

Третій великий сценарій полягав у тому, що в процесі вироблення нового суспільного договору, котрий власне в глобальному світі полягає в складенні двох частин – внутрішньої і зовнішньої, орієнтованих на розвиток країни і суспільства в глобальному світі, його укладачі волею-неволею перенесуть частину глобальних викликів, інституцій і повноважень (цебто суверенітету) до сторонніх світових суб'єктів. Тобто: проведуть таке собі новітнє закликання варягів до Руси-України.

Зважаючи на те що закликання варягів із північного сходу, як показує історія, закінчується не лише крахом проектів, а також безладом у самих східно-північних варягів, швидше всього вектор перенесення інституцій буде переадресовано у західному напрямі до Європи і Сполучених Штатів [4]. Що й довелося нам спостерігати протягом останніх трьох років: іноземці - міністри, губернатори, мери, поспішно прийняті у громадянство України.

Ще одне важливе питання з точки зору характеристики Конституції України як суспільного договору, – це внесення до неї змін (до і після прийняття). Так, ініційовані за понад як 25 років незалежності України зміни однозначно виходили від владних центрів. Цих змін, принаймні, можна нарахувати вісім: 1) 1990 р. – зміни до Конституції УРСР, коли Україна де-факто стає незалежною парламентською республікою; 2) 1991 р. – засновано посаду Президента України; 3) 1995 р. – Конституційний договір про розподіл повноважень між Президентом і Верховною Радою України; 4) 1996 р. – ухвалено Конституцію України, Президент отримує ширший обсяг повноважень, ніж станом на 1991 рік; 5) 2004 р. – перші зміни до Конституції України, повноваження Президента звужені, Україна перетворюється на парламентсько-президентську республіку; 6) 2010 р. – Конституційний Суд скасовує зміни 2004 року, Україна повертається до президентсько-парламентської республіки; 7) 2014 р. – після самоусунення В.Ф. Януковича від виконання обов'язків Президента України парламент відновлює дію положень Конституції в редакції 2004 року; 8) 2016 р. – перші зміни до Конституції стосовно судової гілки влади. Окремо слід згадати невдалу спробу змін (ініційованих так само владою не без зовнішнього впливу) кінця серпня 2015 р. стосовно статусу тимчасово окупованих територій, що спричинило протистояння із загибеллю правоохоронців біля будівлі парламенту.

Викладене дозволяє дійти таких **висновків**:

- тогочасний стан українського суспільства, його фактичне незалучення у процес розробки та прийняття конституції України, а також внесення до неї змін не надає підстав вважати чинний Основний закон держави суспільним договором;

- особливості розробки, прийняття, внесення змін та реалізації положень Конституції України дозволяє охарактеризувати її як політико-

правовий договір, заснований на компромісі політичних еліт та владних центрів – Президента і Верховної Ради України.

Зазначене обумовлює подальші дослідження проблематики Конституції України як суспільного договору з точки зору структури та змісту Основного закону, зокрема наявності/відсутності в ньому дієвої системи стримувань і противаг у відносинах між гілками влади, а також з урахуванням ідеї зміцнення національної держави в умовах сучасних процесів глобалізації та розвитку інформаційного суспільства.

Бібліографічні посилання

1. Бурлуцький С.В. Стратегія формування суспільного договору в умовах посилення соціальної стратифікації // Часопис економічних реформ. – 2015. – № 1. – С. 89-95.
2. Голуб А. Доконституційні зміни // Український тиждень. – 2017. - № 26 (502) // <http://tyzhden.ua/Politics/195555>.
3. Городницький А. Фактори становлення суспільного договору (social contract) у західній континентальній філософії // Університетська кафедра. – 2017. – № 6. – С. 151-160.
4. Каспрук В. Суспільний договір – реальність чи новітній міф? // <https://www.radiosvoboda.org/a/1796809.html>.
5. Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
6. Макаров Ю. Закон і порядок // Український тиждень. – 2017. - № 26 (502) // <http://tyzhden.ua/Columns/50/195558>.
7. Малко Р. Священний Грааль // Там само // <http://tyzhden.ua/Politics/195556>.
8. Мусіяка В. Конституція як суспільний договір має виходити від народу // Дзеркало тижня. – 2013. – 27 вересня // <https://dt.ua/article/print/internal/konstituciya-yak-suspilniy-dogovir-maye-vihoditi-vid-narodu>.
9. Ставнійчук М. Дві України. Поле бою — Конституція // Дзеркало тижня. – 2016. – 24 червня // <https://dt.ua/article/print/internal/dvi-ukrayini-pole-boyu-konstituciya>.
10. Шаповал В. Конституція України: життя "складного підлітка" // Там само // <https://dt.ua/article/print/internal/konstituciya-ukrayini-zhittya-skladnogo-pidlitka>.

Samotuga A.V. Constitution of Ukraine as “social contract”: notes to scientific discussion through its drafting, adopting and amending. The author has discussed the expediency of distinguishing such a feature of the Constitution of Ukraine as a social contract on the basis of an analysis of the processes of its development, adoption and amending. He has emphasized on such components of the characteristics of the social contract as its subjects, object and the preconditions of formation.

The conclusion has been made that the current state of Ukrainian society, its actual non-involvement in the process of drafting and adopting the constitution of Ukraine, as well as making amendments to it, does not give grounds to consider the current Fundamental Law of the state to be a social contract; the peculiarities of drafting, adopting, amending and implementing the provisions of the Constitution of Ukraine make it possible to characterize it as a political-legal agreement, based on a compromise between the ruling elites and the power centers – the President and the Verkhovna Rada of Ukraine.

Keywords: *social contract, constitution, drafting, adopting, amending, subjects of contract.*

Надійшла до редакції 29.06.2017